УДК 330.342 + 332.1

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Матюшенко Ігор Юрійович, к. т. н., професор,
Харківській національний університет ім. В. Н. Каразіна

Проблема оцінки рівня інноваційного розвитку є вкрай актуальною для будь-якої країни, яка намагається визначитись зі своїм місцем у глобальному поділі праці і відповідно скорегувати стратегію свого розвитку. У *табл. 1* представлено порівняння *індексів і показників, що найбільш часто використовуються в міжнародних співставленнях для оцінки інноваційного розвитку країн світу.*

Порівняння місця України за вказаними основними індексами інноваційного розвитку з провідними країнами світу (тими, що посіли перші 10 місць у відповідних рейтингах), Польщею, країнами Митного союзу і аутсайдерами рейтингу за 2011 р. представлено в *табл. 2*.

Зокрема, американське агентство Bloomberg розраховує глобальний інноваційний індекс за сьома показниками, значення яких у 2012 р. для окремих «знакових» європейських країн і країн-сусідів України наведені в *табл. 3* [5].

Як видно з табл. 2 і табл. 3, різні методики визначення загального індексу інноваційного розвитку дають різні значення місця країн у рейтингу:

- за субіндексом «Інновації та розвиненість» індексу глобальної конкурентоспроможності, Україна значно випереджає Казахстан і Росію (79-е місце проти 104-го і 108-го місця відповідно);
- за індексом економіки знань Світового банку Україна знаходиться на приблизно однаковому рівні з Росією, Білоруссю і Казахстаном (56-е місце проти 55-го, 59-го і 73-го місця відповідно);
- за індексом INSED, Україна відстає від Росії й помітно випереджає Казахстан (63-е місце проти 51-го і 83-го місця відповідно);
- за версією американського агентства Bloomberg, Україна у 2012 р. зайняла 42-е місце серед 50 найбільш інноваційно розвинених країн світу, а Росія зайняла 14-е місце, тобто у три рази вище, ніж Україна.

Таблиця 1

Індекси і показники, що найбільш часто використовуються в міжнародних співставленнях для оцінки інноваційного розвитку країн світу

№ з/п	Найменування показника	Розробник / джерело	Складові показника	Переваги	Недоліки
1	2	3	4	5	6
1	Субіндекс «Інновації та розвиненість» індексу глобальної конкурентоспроможності (субіндекс ІГК)	Всесвітній економічний форум (GCI WEF)	До складу глобального індексу конкурентоспроможності входять три субіндекси і 12 груп змінних складових. Рівень інноваційного розвитку показує субіндекс ІГК, що включає 15 змінних (з яких 14 одержані як результат вивчення думки керівників компаній)	Дані, одержані в результаті вивчення думки керівників, не віддзеркалюють-ся офіційною статистикою. Це дає більш повне уявлення про дію основних факторів інноваційного розвитку	Дані носять суб'єктивний характер, що сприяє зниженню об'єктивності і точності визначення рівня інноваційного розвитку
2	Сумарний інноваційний індекс (ICII)	Комісія Європейських співтовариств	Передбачає використання 24 показників для країн ЄС. Показники переважно визначають сильні і слабкі сторони інноваційної політики і не враховують інші фактори, що впливають на інноваційність країни	Визначає сильні і слабкі сторони інноваційної політики	Для окремих країн використовуються дані не поточного, а попередніх періодів, що спотворює оцінку
3	Глобальний інноваційний індекс (ІГІІ-INSED)	Інститут ділового адміністрування, паризька школа INSED та Інтернет-портал World Business	Передбачає 80 показників, що характеризують інноваційний розвиток країн. Індекс розраховується як зважена сума оцінок показників стимулювання і результативності інноваційної діяльності, тобто показує співвідношення витрат і ефекту	Дозволяє оцінювати ефективність зусиль з розвитку інноваційності країн	Потребує використання інших індексів для більш повної оцінки рівня інноваційного розвитку країни

Закінчення табл.1

1	2	3	4	5	6
4	Індекс економіки знань (IE3)	Всесвітній банк (K4D, World bank)	Використовується в рамках програми «Знання задля розвитку» і включає комплекс із 148 структурних і якісних показників, поєднаних у 4 основні групи: економічний і інституціональний режими; якість освіти; інноваційна діяльність; інформаційно-комунікаційні технології. За кожною групою показників виставляється бальна оцінка – від 1 до 10. Чим вище бал, тим більш високо оцінюється країна за даним критерієм	Враховуються і загальноекономічні і соціальні індикатори (включають показники щорічного зростання валового внутрішнього продукту і значення індексу розвитку людського потенціалу)	Потребує використання інших індексів для більш повної оцінки рівня інноваційного розвитку країни
5	Глобальний інноваційний індекс (ІГІІ-BLOOMBERG)	Агентство Bloomberg	Рівень інноваційного розвитку визначається за 7 показниками: інтенсивність НДДКР; продуктивність праці; питома вага високотехнологічних компаній; кількість наукових робітників на 1 млн осіб; виробничі можливості; рівень освіти і патентна активність	Досить проста у використанні методика	Потребує використання інших індексів для більш повної оцінки рівня інноваційного розвитку країни

Складено автором за [1 – 5]

Таблиця 2

Місце України в індексах інноваційного розвитку країн за 2011 р.

Групи країн	Субіндекс ІГК (GCI WEF)	ІСІІ (ЄС)	ІЕЗ (K4D,World bank)	ІГІІ-INSED (INSED)	ІГІІ-BLOOMBERG (Bloomberg)
Перша десятка країн світу	1. Швейцарія	1. Швейцарія	1. Швеція	1. Швейцарія	1. США
	2. Японія	2. Швеція	2. Фінляндія	2. Швеція	2. Півд.Корея
	3. Фінляндія	3. Німеччина	3. Данія	3. Сінгапур	3. Німеччина
	4. Німеччина	4. Данія	4. Нідерланди	4. Фінляндія	4. Фінляндія
	5. Швеція	5. Фінляндія	5. Норвегія	5. Великобританія	5. Швеція
	6. Нідерланди	6. Нідерланди	6. Нова Зеландія	6. Нідерланди	6. Японія
	7. США	7. Люксембург	7. Канада	7. Данія	7.Сінгапур
	8. Ізраїль	8. Бельгія	8. Німеччина	8. Гонконг	8. Австрія
	9. Великобританія	9. Великобританія	9. Австралія	9. Ірландія	9. Данія
	10. Австрія	10. Ісландія	10. Швейцарія	10. США	10. Франція
Польща	61. Польща	20. Польща	38. Польща	44. Польща	30. Польща
Провідні країни СНД	57. Азербайджан	–	55. Росія	50. Молдавія	14. Росія
	98. Вірменія	–	59. Білорусь	51.Росія	–
	104. Казахстан	–	71. Вірменія	69. Вірменія	49. Білорусь
	108. Росія	–	73. Казахстан	83. Казахстан	–
	131. Молдавія	–	77. Молдавія	89. Азербайджан	–
Україна	79. Україна	–	56. Україна	63. Україна	42. Україна
Аутсайдер	144. Алжир	34. Болгарія	146. Гаїті	141. Судан	50. Південна Африка

Складено автором за [1 – 6]

Таблиця 3

Основні показники глобального інноваційного індексу, розрахованого агентством Bloomberg для окремих європейських країн у 2012 р.

Країна	Складові індексу ІГІІ-BLOOMBERG							Рейтинг країн за ІГІІ-BLOOMBERG
	Інтенсивність НДДКР	Продуктивність праці	Пит. вага високотехнолог. компаній	Кількість наукових робітн. на 1 млн осіб	Виробничі можливості	Рівень освіти	Патентна активність	
Німеччина	8	7	4	17	23	25	7	3
Франція	14	6	8	18	73	12	18	10
Угорщина	32	35	21	31	16	59	36	26
Польща	44	36	17	36	30	35	13	30
Росія	29	41	2	24	38	2	8	14
Україна	37	69	47	39	34	6	17	42
Білорусь	46	47	н/д	н/д	2	5	5	49

Складено автором за [5]

Таким чином, методики визначення рівня інноваційного розвитку країн, розроблені різними міжнародними організаціями, значно відрізняються. Як наслідок, користуватися результатами подібних досліджень доцільно, перш за все, для визначення «слабких місць» інноваційної політики держави і спрямування певних зусиль на виправлення виявлених недоліків.

В *табл. 4* представлено дані щодо місця України за значеннями складових глобального індексу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) у 2009 – 2013 рр. [1].

За результатами 2013 р. інноваційний потенціал України у Глобальному інноваційному рейтингу *(Global Innovation Index 2013)* отримав оцінку 35,78 за 100-бальною шкалою. Дані табл. 4 свідчать: якщо в 2012 р. Україна посідала 63-є місце, то в 2013 р. опинилася на 71-у (зі 142 країн) [7]. Україну випередили навіть Молдова і Вірменія. Серед складових, де *місце України поліпшилося*, можна виділити:

Таблиця 4

Місце України за значеннями складових глобального індексу конкурентоспроможності ВЕФ у 2009 – 2013 рр.

Індекс	Субіндекс	Складова	Значення за роками				
			2009	2010	2011	2012	2013
Глобальний індекс конкурентоспроможності (ІК)	Загальні вимоги	1.Суспільно-політичні інститути	115	120	134	134	132
		2. Інфраструктура	79	78	68	68	65
		3. Макроекономічна стабільність	91	106	132	132	90
		4. Охорона здоров'я і початкова освіта	60	68	67	66	62
	Підсилювачі ефективності	5. Вища і професійна освіта	43	46	46	46	47
		6. Ефективність товарних ринків	103	109	129	129	117
		7. Ефективність ринку праці	54	49	54	54	62
		8. Розвиненість фінансового ринку	85	106	119	119	114
		9. Технологічна готовність (оснащеність новими технологіями)	65	80	83	83	81
		10. Розмір ринку	31	29	38	38	38
	Інновації та розвиненість	11. Розвиненість приватного сектору	80	91	100	100	91
		12. Інновації	62	62	63	63	71

Складено автором за [1]

- «*Інституції*», що включають не тільки суб'єкти інноваційної діяльності, а й законодавче поле, нормативні вимоги та можливості для роботи в інноваційній сфері. Цей показник, порівняно з 2012 р., зріс на 12 позицій за рахунок, перш за все, прийняття оновленого закону про трансфер технологій, який передбачає, що:
    - технології, створені в наукових інститутах або вузах, належать не взагалі державі, а конкретній установі. Ця новація надає можливість науковим установам самим розпоряджатися своїми нематеріальними активами, що створює прорив у комерціалізації наукових розробок;

- немає потреби проводити тендери на купівлю наукового обладнання або матеріалів за кошти спеціального фонду державних (тобто за кошти, що зароблені самою установою);
- науково-дослідна установа або ВНЗ (як розроблювач) може передати у статутний фонд право на використання своєї технології, одержати свою частку в загальному бізнесі й, отже, недержавне фінансування за рахунок стартапу. У свою чергу, інвестований інститутом чи університетом стартап одержує можливість узяти грант або кредит, наприклад, у Фонді підтримки малого інноваційного бізнесу, або ж знайти приватні венчурні компанії, котрі його профінансують, і таким чином розвинути свій бізнес. Саме в такій структурі може реалізуватися ланцюжок «наука – інновація – технологія – продукт»;

- *«Людський капітал і дослідження»* – поліпшився на чотири позиції у порівнянні з 2012 р. Цьому сприяли зростання публікаційної активності українських учених, розширення міжнародних контактів України, завдяки чому у світі про неї більше дізналися як про наукову країну;
- *«Інфраструктура»* – поліпшення на 7 позицій у порівнянні з 2012 р. за рахунок створення деяких ринкових структур, що працюють у певних галузях, наприклад, Національної акціонерної компанії «Укрсвітлолізинг», діяльність якої спрямована на стимулювання розробки, виробництва та впровадження сучасних світлодіодних систем. В той же час, й досі немає якихось діючих інноваційних фондів, не сформовано інфраструктуру венчурних фондів. Окрім двох ключових лабораторій, не почали працювати інші сучасні форми організації науки тощо. Наприклад, Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу, який створений ще на початку 2012 р., досі не почав діяти через відсутність коштів [7].

Основними *причинами падіння інноваційного індексу* є:

- *«Умови для розвитку бізнесу»* – Україна втратила 28 (!) позицій**.** Таким чином, бізнес-середовище, що включає захист прав інвесторів, права власності, реєстрацію компаній, дерегулювання підприємницької активності, сьогодні є найбільшою вадою української економіки;
- *«Продуктивність знань і технологічна продуктивність»* – падіння на 15 позицій, що свідчить про погіршення умов для комерціалізації

результатів наукових досліджень в тому числі за рахунок триваючого (з 2005 р.) згортання або й відсутності серйозних податкових стимулів для високотехнологічного бізнесу і промисловості. Як наслідок, сучасні технології не затребувані застарілою економікою України, що потребує структурної перебудови;

- *«Розвиненість ринку»* – падіння на 14 позицій. По суті, цей показник залежить не від учених і науки, а від економіки – від того, наскільки вона сприйнятлива до нових наукових розробок та технологій.

Таким чином, наведений аналіз рейтингових оцінок свідчить, що головна проблема інноваційного розвитку України – у затребуваності наукових розробок економікою і сприйнятті суспільством науки як цінності, завдяки якій саме суспільство може досягти свого добробуту.

Література

1. Звіти з глобальної конкурентоспроможності, оприлюднені Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.weforum.org

2. Європейське інноваційне табло (Innovation Union Scoreboard) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu

3. Експертно-аналітичний портал «Центр гуманитарных технологий» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gtmarket.ru

4. Щорічні звіти Світового банку (The World Bank) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp

5. Агентство Bloomberg [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bloomberg.com/slideshow/2013-02-01/50-most-innovative-countries.html

6. Березикова Е. Н., Цукерман В. А. Методологические подходы к определению уровня инновационного развития стран и регионов [Текст] / Проблемы и перспективы инновационного развития экономики: материалы XVIII международной научно-практической конференции, Ялта, 30.09 – 06.10.2013 г. // Национальная академия наук Украины, Центр исследований научно-технического потенциала и истории науки им. Г.И. Доброва НАН Украины, Крымский научный центр, Творческий союз НИО Крыма. – Симферополь: Крымский научный центр НАН Украины и МОН Украины, 2013. – С.312–318.

7. Суржик Л. Академік Володимир Семиноженко: «Успіх країни на 50 відсотків залежить від того, якими технологіями вона володіє» [Текст] / Дзеркало тижня – №39. – 26.10.13. – С. 12.